

in Scriptura autem nullum tale præceptum invenitur, in lege enim veteri habemus aliqua exempla eorum qui in die sæpius orabant, ut David: *Septies laudem, etc.* et Daniel vi: *Tribus temporibus in die flectebat genua: et ii Esdræ viii: Filii Israel quater in die confitebantur, et adorabant Deum.* Sed in his exemplis nihil præcepti imponitur.

III. In lege autem nova solum ponitur præceptum orandi in generali, ut Matth. vii: *Petite et accipietis: et Apostolus: Sine intermissione orate.* Et solum a Christo Domino præscripta est forma orandi, quæ continetur in oratione Dominica, quæ præcepta non continent aliquod officium divinum determinate, nec obligant determinatam personam, sed ad omnes generaliter dicuntur. Ex natura autem rei, et status clericalis non est ratio cur magis teneatur aliquis singulis diebus aliquod officium recitare, quam singulis mensibus, vel hebdomadibus. Et potest fieri argumentum: Quia sacerdos non minus est minister deputatus ad sacrificandum, quam clericus ad orandum; etenim ex natura talis status, et sacerdotii non obligatur quotidie sacrificare, sed ut communiter dicunt doctores iii p. in materia de sacrificio, si sacerdos celebret aliquoties in anno, ut in præcipuis solemnitatibus erit tutus in conscientia, quantum ad obligationem naturalem sui ministerii. Non est ergo de jure divino, neque positivo, neque naturali introductum officium divinum quotidianum. Ex quo solvitur ratio adducta in contrarium.

IV. Circa secundum aliqui existimarunt officium divinum non incepisse a temporibus primitivæ Ecclesiæ, sed tempore S. Hieronymi, vel Pelagii I aut II. Sed in hac parte oportet cum distinctione procedere: aliud est enim quando inceperit

ista forma in Ecclesia, et modus orandi Deum publico officio, quod dicitur horæ canonicæ: aliud quando fuerit posita obligatio, et præceptum illud persolvendi singulis diebus aliquibus personis. Primum invenitur esse in Ecclesia antiquissimum, et a temporibus Apostolorum, dicit enim S. Dionysius epistola ad Demophilum, circa finem, quod Carpus erat solitus media nocte ad divinos hymnos per se vigilare, et S. Clemens lib. viii constitutionum apostolicarum, capite xl: « Preces vestras facite diluculo, hora tertia, sexta, nona, vespere, et in galli cantu. » Tertullianus capite secundo apologiæ inquit tempore Trajani convenisse Christianos convenire ante lucem, quod vocat cœtus antelucanos, ad canendum de Christo, et Deo, et ejusdem cœtus facit mentionem in capite xxxix. Meminit etiam horarum istarum D. Cyprianus in expositione orationis. Dominicæ prope finem. D. Athanasius libro de virginitate, seu de meditatione, et D. Basilii in regulis fusius disputatis interrogatione xxxvii, et sermone primo de institutione monachorum, qui omnes patres sunt antiquiores D. Hieronymo.

V. Secundum autem, scilicet quando fuit imposita obligatio, et præceptum persolvendi horas istas, vix constat apud auctores. Quidam enim probabiliter tribuunt Pelagio I vel II, eo quod in capite Eleutherius, xci distinctione jubet Pelagius episcopo Eleutherio ut compellat clericos vacare vigiliis, et eadem obligatio ibidem imponitur in capite Presbyter, invenio tamen ante tempora Pelagii in Concilio Agathensi, capite xxi præcipi episcopis, et presbyteris, ut omnibus diebus dicant psalmos, antiphonas, orationes, capitula, etc. quæ omnia pertinent ad officium divinum. Et in Concilio Carthaginiensi iv (adhuc

antiquiori) capite lxi præcipitur ut clericus victum, et vestitum sibi præparet artificiose, vel agricultura absque officii sui detrimento, quod plerique interpretantur de officio divino, et ita habetur in jure, xci distinctione citata. Et quia post illa tempora in Conciliis invenitur frequens mentio de modo orandi et psallendi, signum est circa illa tempora hanc obligationem, et præceptum fuisse impositum.

ARTICULUS III.

De distributione officii divini, et numero horarum.

I. Forma officii divini maxime consistit in ordine, et distributione ejus, et ideo de hoc communiter tractatur a doctoribus in præsentia, præsertim propter hæreticos, qui vel impugnant vel fastidiunt hanc formam, et modum orandi. Potest ergo triplex ordo, seu distributio considerari in officio divino. Prima, quantum ad partes integrales cujuscumque horæ, ut quod constat psalmis, hymnis, etc. secunda, ratione temporis, quod aliud fit officium diurnum, aliud nocturnum: tertia, ratione significationis, et diversarum horarum, ut quod dividatur in primam, tertiam, sextam et nonam. In his autem solum doctores laborant, ut ostendant hanc distributionem, et modum esse convenientissimum, et antiquissimum in Ecclesia.

II. Et quantum ad primum varietas ista partium, et quibus horæ constant, sumitur ex antiquissimo ritu Ecclesiæ; dicit enim Apostolus ad Ephes. v: *Loquentes vobismetipsis in psalmis, et hymnis, et canticis spiritualibus, canentes, et psallentes in cordibus vestris, ubi tres partes dinumerat Apostolus ad orandum,*

psalmos, hymnos, et cantica. Et de hymnis, etiam facit mentionem Dionysius et Tertullianus citati articulis præcedentibus, Ambrosius, et Hilarius citati in Concilio Toletano quarto de electionibus sacris. Sumiturque ex Apostolo i Corinth. xiv: *Cum convenitis, unusquisque vestrum psalmum habet, doctrinam habet, apocalypsim habet, linguam habet, interpretationem habet, ubi per linguam intelligit S. Thomas lectiones, donum linguarum, vel legendi prophetias. Item S. Justinus qui paulo post tempora Apostolorum floruit, in apologia secunda dicit electiones ex prophetis, et Apostolis in conventu fidelium legi solitas. Et in Concilio Carthaginiensi iii, cap. xlvi: « Liceat legi passionum martyrum, cum anniversarii eorum dies celebrantur. » Et Cassianus libro ii de institutione monachorum, capite vi ponit lectiones in officio divino, et denique Gelasius papa in capite Sancta Romana, dist. xv ponit diversa officia cum lectionibus, ut habemus modo, qui floruit circa annum 490. De responsoriis agit S. Isidorus libro i de officiis, capite viii, intelligunturque a S. Ambrosio inventa, ut scribit Valfridus in libro de rebus Ecclesiæ, Capite xxv, et tempore S. Benedicti erant in usu, ut constat ex ejus regula. De antiphonis est frequens mentio apud antiquos, sed nescio, an eo modo quo nunc sunt in usu. Nam cum antiphona significet vocem reciprocam, quidam accipiunt ejus usum pro eo, quod est alternatim canere psalmos, qua ratione antiquissimum est in Ecclesia, et ut refert Socrates libro vi, capite viii historiarum ex angelica admonitione id didicit S. Ignatius, et in Tertulliano lib. ii ad uxorem in fine, mentio hujus alternationis in psalmis, et hymnis habetur. Igitur antiquiorem usum antiphonæ, eo modo quo nunc est, in-*

venio apud Cassianum libro II de institutione monachorum, capite II: « Quidam, inquit, vicanos, seu tricenos psalmos, et hos ipsos antiphonarum protelatos melodiis, et adjunctione quarundam modulationum debere dici consueverunt. » Et exinde in Concilio Agathensi capite XXI: « Post antiphonas, inquit, collationes ab episcopis, vel presbyteris dicantur. Ultimo in fine cuiusque horæ solet dici oratio, seu collecta, de qua Cassianus citatus, capite VIII: « Finito, inquit, psalmo orationem succedere, etc. » Et ejus etiam mentio habetur in Concilio Agathensi citato loco, et in capite Conventit, de consecratione, distinctio-ne quinta. Hæc sunt præcipua, ex quibus componuntur horæ, quæ omnia sancta esse nemini dubium esse potest, et eorum antiquissimum usum ostendimus referendo solum auctores, qui ante mille et ducentos annos floruerunt. In auctoribus autem posterioris temporis inveniuntur integri libri de his ritibus, et officiis divinis in bibliotheca veterum patrum, et apud Amalarium, Fortunatum, Alcuinum, Rabanum, Valfridum, et ante hos S. Isidorus libro de divinis officiis.

III. Circa secundum, divisio officii in diurnum, et nocturnum habetur in capite Dolentes, de celebratione missarum, ubi præcipitur celebrari officium diurnum, et nocturnum. Multum autem aliqui laborant in exponendo, quid nomine diei, et noctis secundum morem Ecclesiæ in officio intelligatur, et quomodo olim ista tempora distribuere. De quo non est quod in præsentem immoremur; sufficit scire, quod ex usu Ecclesiæ nomen officii nocturni solum accipitur pro officio matutinali, laudibus, et completorio, eo quod pro ingressu noctis ut completorium, et pro media nocte ut matutinæ, et pro fine noctis ut

laudes, decantentur, reliquæ autem horæ pertinent ad officium diurnum. In utroque autem nihil indecentiæ, aut inconvenientiæ reperitur, sed multum pietatis, et religionis, cum omni tempore laudare Deum, et orare sit opus religiosum, dicente Apostolo: *Sine intermissione orate*, et ipse Dominus sæpe erat pernoctans in oratione: et Psalm. LIV: *Vespere, et mane, et meridie narrabo, et annuntiabo, etc.* et Psalm. CXVIII: *Media nocte surgebam, etc.* Quod si aliquod sequitur inconveniens ex convenientia populi ad vigiliis, et laudes noctis, id non tollit decentiam, et convenientiam officii nocturni, secundum quod a ministris ecclesiasticis recitatur, sed quantum ad assistentiam populi, quæ modo sublata est in Ecclesia. Neque ista ex se mala est, sed potius ad devotionem excitat, quamvis ex abusu multorum possit ad malum usum retorqueri; nullum enim est opus bonum, in quo ex abusu utentium non possit sequi aliquod malum.

IV. Circa tertium notanda est determinatio juris in capite Presbyter XXI distinctione, ubi ex Concilio Ananetensi, et ex dictis S. Benedicti numerantur septem horæ a matutino usque ad completorium. De duobus autem non constat apud auctores. Primum est de antiquitate horæ, quæ dicitur prima, et de completorio, an scilicet cum aliis inceperint, vel postea inventa sint: secundum, de ipsis matutinis, an omnes nocturni, et laudes sint horæ distinctæ, vel pro una hora omnes accipiendæ sint, et consequenter si liceat eas separatim recitare, et etiam unumquodque nocturnum seorsum. Et de primo dicimus, quod licet apud antiquos patres non semper commemorentur simul omnes istæ horæ, et ideo probabile sit, quod aliqui dicunt,

primam, et completam fuisse postea cæteris horis adjectas, tamen probabilius est, etiam istas horas esse valde antiquas, et etiam ante tempora Cassiani in usu fuisse, saltem in aliquibus Ecclesiis, quia apud D. Clementem lib. VIII constitutionum apostolicarum, capite XL, distingui videtur ista hora, cum dicitur: « Preces vestras facite diluculo, hora tertia, sexta, nona, vespere, et in galli cantu. » Et ad eundem modum D. Hieronymus in epistola ad Eustochium de obitu Paulæ: « Mane, inquit, hora tertia, sexta, nona, vespere, noctis medio per ordinem psalterium cantabant. » Ubi per mane, et diluculum, ut distinguitur ab aliis horis, non videtur posse intelligi nisi prima. De completorio etiam invenitur apud Basilium in regulis fusiis disputatis, interrogatione XXXVII, ubi in principio noctis ponit recitandam horam, in qua dicatur Psalmus Qui habitat. De quibus late videri potest Suarez libro IV de horis canonicis, capite V, et magister Torres de horis canonicis, controversia quinta.

V. Quantum ad secundum varie sentiunt auctores de numero horarum. Quidam judicant esse octo, fundanturque in capite primo De celebratione missarum, ubi post numeratas septem horas dicitur: « Nam de nocturnis vigiliis idem ipse propheta ait: Media nocte surgebam, etc. » Ponendo ergo nocturnas vigiliis separatim ab aliis septem horis, videntur octo horæ esse: et præsertim, quia licet recitare laudes tamquam horam distinctam a matutinis. Alii (et est opinio communior) tenent tantum septem esse horas; ita enim videntur loqui jura in capite Presbyter, XXI distinctione, in capite primo De celebratione missarum. Et videtur id testari usus Ecclesiæ, qui pro una hora reputat matutinas laudesque. Denique alii

ponunt olim fuisse distinctas horas matutinas, et laudes, sed postea in unum redactas, quod sentit Torres, et Azorius. Non refert autem sive uno modo, sive altero loquamur, videtur tamen quod attendendo ad modum, et usum, qui est nunc in Ecclesia, ut matutinas et laudes, eadem oratione terminentur, unica hora censenda est, quidquid sit de antiqua consuetudine separandi matutinas a laudibus; de hoc enim pontifex in textu illo de celebratione missarum nihil determinat, sed tantum simpliciter dicit, nocturnas vigiliis esse celebrandas, non tamen ut distinctam horam a laudibus.

VI. Cæterum licet una hora sit propter unam terminationem, quæ fit per eandem orationem, quia tamen habet distinctum modum initiandi matutini et laudes, et olim videntur habuisse distinctas terminationes, ideo nunc sine ullo scrupulo possunt, quando privatim recitantur, separari et terminari, ut ait Navarrus citatus a Suarez libro IV, capite VI, numero IX, ubi etiam advertit, quod qui sic dividit matutinas laudibus, debet cum matutinis dicere canticum Te Deum laudamus, quod ad matutinas pertinet, et in officio Romano habetur loco ultimi responsorii. In choro tamen non licebit hoc facere, ut sentit idem Suarez, ne perturbetur publica consuetudo Ecclesiæ. An vero sic liceat dividere nocturnos, quidam existimant olim fuisse morem in Ecclesia, ut quando propter solemnitatem tres nocturni dicebantur distinctis temporibus, fuisse dictos, ut sentit Isidorus, et Amalarius, et expresse D. Thomas I Corinth. XIV, lect. VI: « Antiquitus, inquit, dicebantur nocturna divisim secundum tres vigiliis noctis, nunc vero dicuntur simul. » Alii autem negant, etiam antiquitus diverso tempore nocturnos recitari solitos. Quod

cum aliis sequitur Azorius libro x institutionum, capite ii. Quidquid tamen sit de hoc, mihi certum videtur (ut etiam sentit Suarez loco proxime citato) nocturnos non posse dividi tamquam diversas horas, neque enim habent diversum modum initiandi, sicut laudes a matutinis, sed omnes tres censendos esse, ut unum officium matutinale, sicut quando dicitur tantum unum nocturnum, et ideo qui sine causa divideret, et interpolaret multum temporis nocturnum, et alterum nocturnum, idem esset ac si in una hora inter unum, et alterum psalmum, vel inter psalmos, et lectiones divideret, quod sine peccato saltem veniali fieri non potest; an vero absolute satisfaciatur dicemus inferius.

ARTICULUS IV.

De personis quæ obligantur ad officium divinum. Utrum omnes clerici, qui sunt in sacris ordinibus, obligentur ad recitandum officium divinum; et quo jure?

I. Solum tria genera personarum obligat Ecclesia ad officium, scilicet clericos, monachos, et beneficiatos, et ideo de illis sigillatim agendum est. In primis ergo loquimur de clericis, qui sunt in sacris constituti; qui enim solum minoribus ordinibus initiati sunt, supponimus ut certum, eos non teneri ad divinum officium, quod saltem ex consuetudine, et usu Ecclesiæ apud omnes constat, licet aliqui canonistæ, et glossa in capite Si quis presbyter, xci distinctione censeant de jure communi eos teneri ad divinum officium, eo quod ibi dicitur Si quis presbyter, aut diaconus, aut quilibet clericus ecclesiæ deputatus non convenerit ad quotidianum psallendi officium,

etc. ubi generaliter loquitur de quocumque clerico, etiam minorum ordinum. Cæterum per illam particulam ecclesiæ deputatus constat non loqui de clerico ratione clericatus, sed ratione beneficii: imo nec loqui de recitatione horarum, sed de conveniendo ad ecclesiam ad psallendum in choro. Nec etiam obstat glossa Innocentii in capite primo De celebratione missarum dicentis, quod: « Quilibet clericus, etiam non sacris constitutus, omni die debet dicere officia divina, vel audire. » Nam ly debet sumitur ibi pro eo quod est decet, non ut sit idem quod tenetur, quasi præceptum imponetur, ut docet usus Ecclesiæ. Et denique minus obstat textus in capite Dolentes, de celebratione missarum, ubi agendo de obligatione recitandi officium dicitur: « Dolentes referimus, quod non solum quidem minores clerici, verum etiam aliqui Ecclesiarum prælati, etc. » ibi enim per ly minores clerici non intelliguntur minoribus ordinibus initiati, sed minores respectu prælatorum, id est, non minores in clericatu, sed in prælatione.

II. An vero teneantur qui sunt in minoribus ordinibus recitare aliquid loco officii ex vi suæ ordinationis, communis resolutio doctorum est eos ad id non teneri, ut tradit Sotus libro primo de justitia et jure, quæstione v, articulo iii; et Medina in tractatu de oratione, quæstione ii; Azorius libr. i, capit. v, aliique communiter, quia nullum tale extat præceptum in jure, neque ex jure divino illud deducitur, ut quæstione præcedenti, articulo secundo ostendimus: idque satis constat ex consuetudine Ecclesiæ. Imo addit Sotus non posse episcopum talibus clericis imponere hoc onus; quod tamen Azorius et Suarez sic intelligunt, quod non possit perpetuum onus

aliquid recitandi eis imponere, bene tamen ad tempus, aut quod aliquibus vicibus aliquid recitent, et si fuerit alicubi introducta consuetudo, ut tales clerici aliquid recitent, ad id tenebuntur ratione consuetudinis, de qua eos poterit episcopus monere; negat tamen Sotus talem consuetudinem esse introductam.

III. Restat ergo de his, qui sunt in sacris ordinibus, quos ad recitandum officium teneri generalis Ecclesiæ consuetudo ostendit idque satis congruenter, ut qui ad sacrum munus altaris publice destinantur, publicas quoque Ecclesiæ orationes teneantur recitare, et qui divino cultui consecrantur, principalem partem divini cultus, qui est officium divinum teneantur colere. Sed est dubium, an ad hoc obligentur sola consuetudine Ecclesiæ, an ex præcepto aliquo juris, eo quod non invenitur textus, qui efficaciter id jubeat de diaconis, et subdiaconis, sed solum de presbyteris præter statutum Concilii Basileensis sessione xxi, ubi dicitur: « Quoscumque beneficiatos, seu in sacris constitutos cum ad horas canonicas teneantur admonet sancta Synodus, etc. » ubi supponitur eos teneri ad horas dicendas. In jure autem caput Si quis presbyter citatum non loquitur de subdiaconis, neque de aliis clericis, nisi qui sunt beneficiati, seu Ecclesiæ deputati, nec de recitatione privata agit, sed de conveniendo ad ecclesiam ad psallendum. In reliquis vero juribus, quæ citari solent ex distinctione xci, et ex titulo De celebratione missarum solum fit mentio de presbyteris, aut de clericis, ut sic; nusquam autem de diaconis, aut subdiaconis in particulari. Cum autem constet non omnes clericos ex vi clericatus obligari ad horas, relinquatur non cogi nos ex vi talium decretorum intelligere de-

terminate diaconos, aut subdiaconos.

IV. Solum Panormitanus, et glossa, et alii canonistæ dicunt nomine presbyteri in jure intelligi diaconum, et subdiaconum, argumento ex capite Si quis de cohabitatione clericorum, ubi dicitur: Si quis sacerdotum, id est, presbyter, diaconus aut subdiaconus, etc. ubi nomine sacerdotis omnes sacri ordines intelliguntur. Et xv, quæstione v, capite primo in fine diaconus, quidam vocatur sacerdos. Cæterum non potest hinc certa regula colligi, nam licet in favorabilibus nomen sacerdotis, aut presbyteri ad reliquos sacros ordines extendi possit, non tamen in pœnalibus, nisi jus id exprimat, sicut expressit in capite Si quis quam citato. Imo, quia ut ibi intelligeretur de omnibus, jus expressit nomine sacerdotis, intelligere diaconos, et subdiaconos, argumentum est quando id non exprimit, non debere sic intelligi. Et multo minus valet ratio Emmanuelis Roderici in summa, capite ccxxiv, numero ii dicentis, quod eo ipso, quod ponitur in jure sacerdotibus obligatio recitandi officium, eo quod sunt in statu ecclesiastico irrevocabili, censentur etiam obligari diaconi, et subdiaconi, quia sunt in eodem statu; hæc enim ratio nunquam redditur in jure, neque est fundamentum hujus obligationis, nam etiam omnes religiosi sunt in statu irrevocabili, nec tamen omnes ex vi religionis tenentur recitare officium, ut secundo articulo dicemus, et patet in religione societatis.

V. Quapropter probabiliter Navarustractatu de oratione, cap. vii, num. ii, censet diaconos, et subdiaconos ex consuetudine generali Ecclesiæ obligari ad recitandas horas, quæ obligatio supponitur potius quam imponitur in Concilio Basileensi citato, et saltem oppositum non potest